

MIS SAAB «KALEVIPOJAST»?

1876. aastal Rakveres ellukutsutud Viru-Eesti seltsil «Kalevipoeg» on meie kultuuriloos vaieldamatult tähtis koht, sest seltsi kolmeaastase kursusega eestikeelne kool kujunes Rakvere ja selle ümbruskonna hariduslikuks ja kultuuriliseks keskuseks.

Esimene meeskooriharjutus oli «Kalevipojas» 1881., esimene eestikeelne näitemänguetendus 1882. aastal.

Pärast seltsimaja hävimist tuleõnnetuses 1884. aastal kandus tegevus Haljala kihelkonda, kus elasid mitmed seltsi juhatuse liikmed. «Kalevipoja» kool jätkas tööd toleaegse seltsi esimehe Jakob Valteri elumajas, kuid ümbruskonna rahva ühiskondlik ja rahvuslik teadvus oli nii kõrgelt arenenud, et hakati Salatse küla läbiva maantee äärde uut koolihoonet püstitama. Kohalikud talumehed tegid seda neile omase visadusega, mida väljendab ka 1886. aastal vundamendikivisse raiutud tekst:

«Kalevite kanget kaela saa ei kütke kinnitama orja ikke ormandama».

On teada kiriku- ja kreisivõimude vastuseis niisuguse rahvusliku kultuurikeskuse loomisele, kuid 1887. aastal kolis kool uude majja ja töötas seal Esimese maailmasõjani, andes haridust paljudele lihtrahva lastele. Üks hilisemaid «Kalevipoja» õpilasi Martin Volmüller kirjutab oma mälestustes, et kooli juures tegutses laulukoor, olid maarahva seast valitud solistid ja lavastati näitemänge.

Meie päevil ei ole hoonet kasutatud, see on seisnud aastakümneid tühja ja hallina. Kohalik rahvas kutsub seda lihtsalt «Kalevipojaks». 1967. aasta lumerohkus rikkus katuse, kuid kunagiste hariduslembeste maameeste kätetöö on seni püsinud. Austusest oma esilaste vastu ei ole Salatse küla elanikud hoonet laiali kandnud, nagu see mujal mitmete endiste koolimajadega (Liiguste, Koo-

litoa jt.) on juhtunud. Mis saab edasi? Et kellelgi pole hoonet vaja, tuleks see ehk lammutada ja asetada sinna kohale mälestuskivi, tähistamaks seda kultuuriloolist paika. Kuid kas ikka ei ole «Kalevipoega» vaja? Kas ei juhtu nii, nagu endiste mõisatega, et enne laseme päriselt laguneda (Sagadi, Vihula, Malla jt.) ja siis hakkame neid restaureerima?

Salatse talumehed ehitasid oma «Kalevipoja» lihtsalt, seal ei ole midagi luksuslikku. Ka remondiks minevaid rahalisi kulutusi ei saa võrrelda nüüdisaegsete kultuurikollete ehitamisega. Muidugi tekib küsimus, milleks remonditud «Kalevipoega» kasutada.

Otstarbe peaks leidma peremees, teiste sõnadega asutus, kes «Kalevipoja» remondib. Kui selleks peaks osutama «Viru» kolhoos, kelle maa-alal maja asub, siis tema otsustab, milleks ta maja kasutab. Allakirjutanu arvates sobiks sinna ekspositsioon kolhoosi arenguteest, sest esimeste väikeste majandite moodustamisest möödub mõne aasta pärast 40 aastat. Selle ajaga on ümbruskonna küla pilt tundmatuseni muutunud ja kolhooside asutajaliikmeid jääb järjest vähemaks. Võibolla sobib hoone remontida õpilasmaleva ja šeffide majutuspaigaks.

Kui hoone remondi peaks ette võtma rajooninõukogu täitevkomitee (näiteks koduloomuuseumi filiaaliks) või mõni teine asutus, siis määraksid nad ka hoone kasutamise otstarbe.

Rakvere Reisi- ja Ekskursioonibüroo olemasolu toob tuhandete turistide marsruudi «Kalevipojast» mööda. Leidkem võimalus teha nii, et Salatse läbi sõites ei peaks kohalikud giidid punastama esilaste varisemisohus kultuurikolde pärast.

Ikkagi, mis saab «Kalevipojast»?

Taavi TEINBAS